

SÖYLEMİN KAPATILMA VE AÇIMLAMA SAVAŞIMINDA EDWARD SNOWDEN

Serkan BULUT*

Özet

Günümüz toplumu, kültür endüstrisinin yaşam pratikleri ile her şeyi tüketen ve ondan haz alan bir hayat yaşamak amacındadır. Öyle ki bilgi bile sadece enformasyon boyutuyla tüketimin nesnesi konumuna gelmiştir. Diğer yandan saf bilgi, iktidarın, kendini yeniden inşa etmek için yararlandığı bir araç haline dönüşmüştür. Bilgi, toplumu tüm yönetsel süreçler hakkında aydınlatan güçlü bir olgu olduğu için yeterince bilgi sahibi olan bireyler, bu bilgiyi her türlü yaşam alanlarında ve süreçlerde kullanacakları için özgürleşmektedirler. Böylelikle politik olanın da ayırıcılığına vararak daha iyi yönetim, daha fazla insan hakları ve daha sağlam bir demokrasi umudu için özgür ve saf bilgiye ihtiyaç duyarlar. Tüm insanlığın yararına olan bilgi bir yanıla büyük bir güç aracına da çevrilebilir. Küresel yönetim mekanizmaları ve aktörleri için bilgi kısmen özgür bırakılmalıdır. Onlara göre toplumun refahı için kamusala dair bilgi sadece yönetim mekanizmalarını ellerinde tutan seçkin sınıfın elinde olmalıdır. Bu nedenle asıl bilgi saklı tutulur. Aynı zamanda bu bilginin nereden ve hangi yolla biriktirildiği de bir başka tartışma konusudur. Devletler toplumu ve bireyi ayırt etmeksizin gözetim altında tutmakta, onlara dair her türlü veriyi elindeki tüm olanaklarla (dijital veya diğer ortamlar aracılığı ile) toplamaktadırlar. Böylelikle konuşulan, yazılan ve paylaşılan hiçbir bilgi kişiye özel kalamamaktadır.

Mevcut durum böyle iken bilginin özgürlük olduğu bilincini paylaşan söylem aktörleri insanların hayatlarına dair bilgiye sınırsız erişimi ve gerçeklikler hakkında gerekli bilgiye sahip olmaları için söylemi açıklama savaşımına girmektedirler. Edward Snowden, bu açılımlayıcılara verilebilecek iyi bir örnektir. Bu çalışmada toplumun dijitalleşmesinin yarattığı kültür ve aldığı hal, bilginin dijital ortamlarda akışı, söylemin kurulması, kapatılması ve açıklaması savaşımı Edward Snowden Olayı örneğinde tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: açıklama, Edward Snowden, gözetim, kapatılma, söylem.

* Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi

IN THE STRUGGLE FOR CLOSURE AND EXPLANATION OF DISCOURSE: EDWARD SNOWDEN

Serkan BULUT*

Abstract

Today's society aims to live a life that is consuming everything with the life practices of the culture industry. Even the knowledge has become the object of consumption with only the information dimension. On the other hand, pure knowledge has been transformed into a tool for power to rebuild itself. Since knowledge is a powerful phenomenon that illuminates society about all managerial processes, individuals who have enough knowledge are free to use this information in all kinds of living spaces and processes. Thus, realizing what is political, they need free and pure knowledge for better governance, human rights and a better hope of democracy. When they understand the political better, they need free and pure knowledge for better management, human rights and a more robust hope for democracy. On the other hand, information can be turned into a great instrument of power for the benefit of all mankind. Global governance mechanisms and actors think that information should be partially freed. According to them, for the welfare of society, knowledge of the public should be only in the hands of the elite class who holds the managerial mechanisms. Therefore, the original information is reserved. At the same time, where and how this information is accumulated is another topic of discussion. States keep the society and the individual under control, and collect all kinds of data about them with all the means (via digital or other media). Thus, no information that is spoken, written or shared can be personal.

While this is the case, discourse actors who share the consciousness that knowledge is freedom, engage in the struggle to explain discourse in order people to have unlimited access to information and acquire the necessary knowledge about the realities. Edward Snowden is a good example of this. In this study, the culture created by the digitalization of society and the state, the flow of information in digital environments, the struggle for the establishment, closure and dissemination of discourse are discussed in the case of the Edward Snowden Incident.

Keywords: explanation, Edward Snowden, surveillance, closure, discourse.

* Research Assistant, Çukurova University, Faculty of Communication

Giriş

"Günümüzün sorunu artık ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektir..." Michel Foucault

Tarih yapıcılar ve bu yapıcıların inşa ettiği tarihsel olguları kabul etmeyen aykırılar arasında bir söylemin kapatılma ve açıklama sorunsalı, bilginin üretimi, paylaşımı ve kullanımı sorunu mevcuttur. Bir tarafta hakim kültürü, politikayı, sanatı ve eğitimi üreten iktidar söylemi, bir tarafta bu söyleme uyum göstermeyen marjinal birey ve topluluklar vardır. Toplumsal kuralların yasaya ve vicdana uymayan yanlarını kabul etmeyen söylem aktörleridir bu kişiler. Zaman zaman tarihin akışını da değiştirebilmişlerdir. Bilinen tarih galiplerin yazdığı tarihtir. Walter Benjamin, 1938 tarihinde kaleme aldığı *Tarih Felsefesi Üzerine Savlar* adlı kısa eserinde tek doğrultulu tarihin, egemen gruplar ve toplumsal sınıflarca inşa edilen geçmişin bir temsili olduğunu öne sürdü. Yani tarihi, egemen sınıflar oluşturmuştur. Bunu söyleyerek Benjamin, geçmişin ve tarihin bize aktardıklarının hakikatle olan ilişkisini tartışmaya açmıştır. Bize kadar ulaşan şeylerin, egemen söyleme en çok uyan şeyler olduğunu dile getirmiştir. Sözelimi, okulda savaşların tarihlerini, barış antlaşmalarını, hatta devrimleri öğrendiysek de beslenme biçimlerindeki ya da cinsel tutumlardaki kökten değişimlerden ya da benzeri şeylerden bize asla bahsedilmedi. Tarihin hiçbir döneminde tüm yaşama biçimleri ele alınmamıştır. "Tarih, zamanında iktidarı ele geçirmiş olan soyluların, egemenlerin ya da orta sınıfın önemseydiği olayları anlatır. Yoksullar ve yaşamın 'alt/aşağı' kabul edilen boyutları 'tarihi yapmazlar'" (Vattimo, 2012: 11).

Her dönem içerisinde sosyolojik olarak birbirine eklektik biçimde meydana gelen bir dizi olay yaşanmaktadır. Fakat dijital çağ bireyinin göz önüne alması gereken şey olayların yaşanırılığında çok, bu olayların yaşanma biçimidir. Çünkü tanıklık etmek yaşayan her bireyin içerisinde evrildiği bir süreçtir. Ancak bu sürecin ne kadar doğru bir tanıklık süreci olduğu bu olayların ne biçimde okunabildiği ile yakından ilişkilidir. Temel meselenin bir özne ve iktidar süreci olduğunu görebilmek sosyolojik okumalar yapmaya bağlıdır. Bu anlamda Fransız sosyolog Foucault'ya uzanmak açıklayıcı olacaktır. Günümüzde insan bedeni iktidarlar tarafından kapatılmış, kuşatılmış ve kontrol altına alınmıştır. Foucault bunu *dispositif* kavramı ile açıklamaktadır. Foucault'ya göre "dispositif'ler; söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar; bilimsel, felsefi, ahlaki önermelerden oluşan heterojen bütünlükler; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemlerdir" (Foucault, 2005: 18). Bu dispositif düzeni, iktidarın temel hiyerarşik ilişki ve iletişim biçimlerini güdümler, geliştirir ve böylece insan bedenini ve düşüncesini kontrol altında tutar. Toplumların bilinç ve bilinçaltılarında gerçeklik veya hakikatlere ilişkin imgeleri bu kuşatma sayesinde şekillenmektedir. Bu kuşatmayla, üzerlerinde fiziki şiddet kullanılmadan, insanların itaatkâr olmaları sağlanmakta ve onlar da temel egemen değerlerle uyumlu uysal kişiler haline gelmektedir.

Bu işleyiş belki de günümüz enformasyon toplumunda hayatın her alanı için hiç şu anki kadar geçerli olmamıştı. Bugün, tüm insanlığın yararına olacak şekilde düşünülmesi, okunması ve arşivleştirilmesi gereken olaylar cereyan etmektedir. Teknolojik determinizmin olumladığı teknolojik bir çağda yaşadığımızı iddia etmekten ziyade, bu kısmı atlayıp sadece bu durumun yarattığı karmaşayı anlamlandırma sürecinde teknolojinin yarattığı olanaklar ve olumsuzlukları analiz etmek gerekmektedir. Keza bazı daha özel durumlarda bu işlemin gerekliliği kendini göstermektedir. Tüm söylediklerimiz ışığında burada aklımıza gelen şeyin ne olabileceğini sorgulamak gerekir. Tarih, bilgi ve enformasyon çağı, hafıza, bellek, imge, meydan okuma, iktidar, özne kavramlarını birlikte düşünmek ve bazı olayları ve süreçleri bu bağlamda kavramlaştırmak gerekmektedir. Günümüzde, bilgiye erişimin çok çabuk gerçekleştiği, ancak bilgiyi küresel boyutta kontrol eden bir takım dijital ve siyasal sistemlerin mevcut olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bu haliyle küresel sansür sistemleri, toplumların yararına olan özgür bilgi üzerinde bir mekanizma kurarak kendi çıkarlarına olmak kaydıyla bilgi üzerinde bir kapatılma gerçekleştirmektedir. 2013 yılının Mayıs ayında ABD’de Amerikalı bilgisayar uzmanı, eski Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve eski Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) çalışanı Edward Snowden, tüm dünyada ses getiren NSA belgelerini ve NSA ile CIA’nın tüm dünyada kişisel ve kamusal bilgileri nasıl gözetlediğini medyaya ifşa etmiştir. İşte bu noktada sadece bu belgelerin yarattığı endişe ve güvenlik bunalımları değil aynı zamanda bilgi hakkı, paylaşımı ve bu paylaşımları gerçekleştiren kişilerin terörist mi kahraman mı olup olamayacağı söz konusu olmuştur. Aslında bu durum beraberinde dijitalleşmenin getirdiği birtakım dönüşümlerin olumlu ve olumsuz sonuçların da tartışılmasına alan yaratmaktadır. Kitle iletişim araçlarının, kültür endüstrisi ile paralel gelişimi her alanda tüketimi tetiklediği gibi bilginin de tüketilmesini, metalaşmasını ve değersizleştirilmesini birlikte getirmiştir. Bir yandan bilgiye rahat ulaşabilme olduğu değersizleşme, bir yandan dijitalleşmeyle birlikte bu dijital ortamlarda bulunan sabit enformasyona ulaşmanın bilgiye ulaşmak olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Bu nedenle bilgiye ulaşma talebinin değişmesi, öte yandan hükümetlerin toplumu ve bireyleri gözetlemesinin yarattığı güvensizlik sorunu ve gerektiğinde bilginin kapatılması ve saklanması durumu sorgulanması gereken yeni durumlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir Bilgi Açımlayıcısı: Edward Snowden

Dünya gündemini uzunca meşgul eden, dikkatleri çeken ve kimilerince bir kahramanlık, kimilerince ise bir hırsızlık olayı olarak görülen bir durum yaşanmıştır. Amerikalı bir Ulusal Güvenlik Ajansı çalışanı, çalıştığı kurumda yapılan yasa dışı eylemleri onuruna yediremeyerek bazı kanıtlar toplamış ve gazeteciler ile iletişime geçerek eğer haber değerleri varsa bu belgeleri haberleştirebileceklerini, yoksa da boş vermelerini dile getirerek onlara ulaştırmıştır. Ve bu belgeler *The Guardian* gazetesi tarafından tüm Dünya’ya servis edilmiştir.

Peki, Edward Snowden tam olarak kimdir? Snowden aslında Amerikan İstihbarat Örgütü'nde çalışan bir teknik işler uzmanıdır. Özel Kuvvetler Komutanlığı'na katılmak istemiştir ama geçirdiği fiziksel bir kaza bunun olmasını engellemiştir. Bu nedenle yeni adresi NSA olmuştur. Bu kurumda görevli olarak bir süre Cenevre'de bulunmuştur. Ancak bu görevi esnasında vicdanını yaralayan bir takım gözetim faaliyetlerine tanık olmuş ve bunun insan hakları ihlalleri olduğunu düşündüğü için bu durumu insanlara duyurma kararı almıştır. 2008'de göreve gelen Obama yönetiminden umutludur. Ancak yine hayal kırıklığına uğrayınca nihayet 2013 yılında edindiği bilgileri medyaya sızdırmaya başlamıştır. "Snowden, en son Booz Allen adlı bir şirketin Hawaii ofisinde görev yaparken *The Guardian* muhabiri Glenn Greenwald'a ABD'nin istihbarat yöntemleri hakkında bilgi sızdırmaya başlamıştır. Hawaii'deki evini 1 Mayıs 2013 itibarıyla boşaltan Snowden, Hong Kong'a giderek ABD'yi terk etmiştir" (Tüysüzoğlu'ndan akt. Sezgin, 2014: 26).

Snowden, özellikle yasa dışı olan bu gözetim ve özel hayatın gizliliğine aykırılık durumlarını kendisine dert edinmeye başlamasından sonra bu durum karşısında bir şeyler yapabilmek için uzun süre uğraş vermiştir. Bilginin bir kontrol aracı olmasından, toplumların gözetilmesinden ve takip edilmesinden duyduğu rahatsızlığı da olay sonrası yapılan söyleşilerde açıkça dile getirmiştir. Amacı insanları uyarmak, kullandıkları teknolojik cihazların bazı özel yanlarını bilmesini sağlamak ve bu konuda onları düşündürmektir. Özellikle telefon üzerinden yapılan dinleme, takip etme ve kaydetme eylemleri Snowden'in en çok karşı çıktığı durumlardan biri olmuştur. *Türkiye* gazetesinin ilgili haberine göre, Snowden NSA ve FBI tarafından kullanılan telefon dinleme ve internet kullanıcılarını takip etmek için kullandıkları *PRISM* (Prizma) adlı programı ile insanların gizli ve özel bilgilerini yasal olmayan yollarla kayıt altına aldığı ifşa etmiştir. Ayrıca bu program *Facebook*, *Google*, *Microsoft*, *Yahoo*, *PalTalk*, *AOL*, *Skype* ve *Apple* gibi teknoloji devlerinin de kullanıcılarının kişisel hesaplarına doğrudan bağlanıyor ve bilgileri edinebiliyordu. "Bu bilgi öncelikle *The Guardian* gazetesinde, ardından da *The Washington Post* gazetesindeki haberler ile gündeme gelmişti" (*Türkiye Gazetesi*, 2017).

Snowden, yaptığı eylemin bir suç olduğunun kabul edilmesi durumunda ifşa olayını tek başına gerçekleştirmediğini, hatta bilgileri kendi tercihlerine bırakarak gazetecilere ulaştırdığını dile getirmiştir. Ancak bu durumun bir suç olarak kabul edilmesinin zor olduğu açıktır. Keza haberler ile ortaya çıkan bilgiler ilginçtir. Dinlemeler, kayıtlar ve takip etmeler kamu-özel sektörlerin iş birliğinde gerçekleştirilmiştir. Olayın temelinde NSA'nin *Prizm* programı olsa da *Verizon*, *Facebook*, *Google*, *Microsoft* ve *Yahoo* gibi özel kuruluşların da ismi geçmekteydi. *BBC*'nin 2014'teki ilgili haberi bu ilişkiler ağını açıkça ortaya koymaktadır. Olay *The Guardian* gazetesinin, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA) Amerikalıların on milyonlarca telefon kayıtlarını topladığını bildirdiği Haziran 2013'teki haberi ile patlak vermiştir. Gazete, telekomünikasyon şirketi *Verizon*'un tüm telefon verilerini günlük olarak NSA'ye devretmesini sağlayan gizli mahkeme emrini yayınlamıştır. Daha sonra yayınlanan *The Washington Post* ve

The Guardian'ın ilgili haberlerinde NSA'nin *Prizm* adlı gözetim programının, *Facebook*, *Google*, *Microsoft* ve *Yahoo*'nun da aralarında yer aldığı dokuz büyük internet kuruluşunun sunucularını doğrudan izlediği ve dinlediği açıklanmıştır. İngiltere'nin elektronik dinleme ajansı GCHQ da, *Prism* aracılığıyla online şirketler hakkında bilgi toplamakla suçlanmıştır. Kısa bir süre sonra *The Guardian*, eski CIA Sistem Analisti Edward Snowden'in ABD ve İngiltere'nin gözetim programları hakkındaki sızıntıların arkasında olduğunu ortaya çıkarmıştır (BBC, 2014). Ancak suçlamalar bununla sınırlı kalmadı. Dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon da Snowden'a karşıydı. Sızıntıların yanlış bulunduğunu ve kamu yararının aksine büyük sıkıntıların ortaya çıktığını açıklıyordu (Sezgin, 2014: 25-27):

Ban Ki-Moon'un bu açıklamasından üç gün sonra önce Venezuela Devlet Başkanı Nicolás Maduro, Snowden'a insanî sığınma verebileceklerini belirtmiş ve daha sonra da Nikaragua Devlet başkanı Daniel Ortega şartların elvermesi durumunda Snowden'a sığınma hakkı verebileceklerini ifade etmişlerdir. Bütün bunlar olurken önce 20 Temmuz'da *The Guardian*'ın ofisindeki bilgisayarlar yok edilir ve akabinde de 18 Ağustosta Glenn Greenwald'un mesai arkadaşı David Miranda, Heathrow Havalimanı'nda tutuklanır.

Snowden, en temel olarak *Prism* programı özelinde olan bu gözetleme eylemlerini ahlaki bulmamış ve gözetleme olgusu ve söylemini kendince açıklamıştır. Ona göre, bir halk arasında geniş bir destek varsa, bilinçli ve istekli bir karar olduğu için, en vasat ve ahlaki açıdan yanlış programda bile bir meşruiyet düzeyi olduğu tartışılabilir. Bununla birlikte gizli, kamu gözetimi dışında uygulanan programlar meşruiyetten yoksundur ve bu bir problemdir. Aynı zamanda gözetim, kamuoyunun yararına olmaksızın muazzam kamusal etkilere sahip kararların meydana geldiği bu karanlıkta yönetilmenin tehlikeli bir normalleşmesini temsil etmektedir (Lucas, 2014: 29). Ne yazık ki medya çemberleri, Snowden'in, NSA gözetiminin kamu bilgisi kapsamını ve ölçeğini yapmak için hareket ettiği ahlaki ve politik ciddiyeti, yani daha az gösterişli ama daha hayati bir tarafını gizlemiştir. Snowden'in öngördüğü gibi, bu sızdırmayı alma kararı büyük bir şahsiyete dönüştü ve Obama yönetiminin pasaportunu aniden iptal etmesinin ardından onu bir hükümetin takdirine bağlı olarak vatansız bir hale getirdi. Küresel bir güç olarak zayıflayan organların kalıntıları, zahmetli yüksek teknoloji casusluğuna son vermeye doğru gitmektedir (Scheuerman, 2014: 2). Snowden, Assange ve bu minvalde söylemi açıklayan isimlerin yurtsuzlaştırılması, dünya ülkelerinden ret almaları ve kitlelerin kendi haklarına sahip çıkması gibi durumlarla daha da geçerli bir hale gelmektedir.

Toplumun ve Bireyin Gözetlenmesi

Edward Snowden Olayı, uzun bir zamandır tartışma konusu halinde devam eden, üzerinde çalışmalar yapılan ve hatta sosyolojik ve tarihsel onlarca örnekle açıklanan gözetim konusunu gündeme getirmiştir. Kontrol kavramının en uç örneklerinden biridir gözetim olgusu. Bu alanda ünlü düşünürler de kay-

gılarını dile getirmişlerdir. İnsan hakları kavramı ile çelişen bu olgu, yasa dışı faaliyetlerin yasal kurumların eylemleri haline gelmesi şeklinde gerçekleştirilebilir. İlk başta hapisane, hastane, okul ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarında gerçekleşmesi ile eleştirilen bu eylemler, günümüzde teknolojinin geldiği noktaya itibarı ile yaşamın her alanına ve anına yayılmış bir faaliyet haline gelmiştir. Gözetim olgusu düşünürler arasında ciddiyetle ele alınan bir konu olmuştur. Örneğin Max Weber, Karl Marx'tan farklı olarak gözetim kavramının sınıf ilişkileri kapsamında sınırlandırılmamasını öngörerek bu olguyu, bürokrasiyle açıklamıştır. Weber'e göre modern örgütlenmeleri ve örgütleri akılcı bir yapı ile değerlendirmek gerekir. Bu durumda gözetim de, bu akılcı yapı içerisinde bir yer tutmaktadır. Diğer yandan Michel Foucault'nun tespitleri, bu olgunun bürokrasinin çok ötesinde bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum sadece örgütlerle değil toplumun daha geniş bir disiplin alanına göre değerlendirilmelidir. "Gözetim" kavramı bu nedenle sosyal analizde merkezi bir yer almaktadır. "Foucault'ya göre modern toplumun kendisi, disiplinler bir toplumdur; bu toplumda iktidar teknikleri ve stratejileri daima var olmuştur. Bunlar başlangıçta ordular, hapisaneler, fabrikalar gibi belirli kurumlar içinde gelişmeler bile etkileri sosyal hayatın dokusuna nüfuz eder" (Arslan, 2014).

Foucault, gözetim kavramını en detaylı analiz eden isimlerden biridir. Ona göre gözetim kavramı iktidarın yapısı ile anlaşılabilir. Günümüz devletleri her ne kadar demokratik kurumlar olduklarını iddia etseler de gözetim gibi temel insan haklarına en aykırı faaliyetlerden birini toplumu ve bireyi kontrol amacı ile vazgeçilmezleri haline getirmişlerdir. Gözetim fiziksel, duygusal, kültürel ve diğer maddi veya soyut eylemlerle gerçekleştirilmektedir. Demokrasiye son derece aykırı olan kontrol ve disiplinli toplumlarda daha fazla görülmektedir. Her ne kadar durum böyle olsa da Snowden Olayı göstermiştir ki, demokrasisi ile övünen ABD bile hem kendi yurttaşlarını hem de dünyanın geri kalan toplumlarını teknolojik ilerlemeler ile elde edilen programlar aracılığı ile gözetim altında tutmaktadır. Buna benzer durumlar Foucault'nun 'panoptikon' kavramı ile açıklanabilmektedir. Ona göre, *panoptikon* sadece mimari bir yapıyı ifade etmez, ayrıca iktidar ve gözetim sistemlerinin işleyiş mekanizmalarını da açıklar. *Panoptik* yapı kontrol ve disiplin sistemidir. "Foucault panoptik toplumu, 'kişisel ve sürekli gözetim biçimi altında, denetim/cezalandırma/ödüllendirme (...) ve ıslah biçimi altında; yani, bireylerin bazı kurallara göre dönüştürülmesi ve şekillendirilmesi biçimi altında bireylere uygulanan bir iktidar biçimi' olarak algılar" (Dolgun, 2004). Şöyle ki, aslında gözetim iktidar denilen kavramın mevcudiyeti ile ortaya çıkmış karakteristik bir durumdur. Bir disiplin yöntemi ve yönetim biçiminin karşılığıdır. Kamudan özele doğru tüm yaptırımlar -ceza, ödüllendirme, kontrol etme ve denetleme-, diğer bir deyişle toplumun ve tekil insanların yasalar, mevzuatlar, yönetmelikler, gelenek-görenekler ve diğer toplumsal kurallar ile dönüştürülmesi altında uygulanan bir iktidar biçimidir. Otorite kendisine temel hak olarak, tüm bu eylemleri gerçekleştirerek düzeni sağlama ve toplumu ıslah etmeyi görmektedir. Bu felsefe bir iktidar ve devlet aklına işaret etmektedir. Bu devlet yapılanması Foucault felsefesinde *polis*

kavramı ile açıklanmaktadır. *Polis*, hukuk kurumları ile adalet, ordu ve finans kurumları ile birlikte toplumları yöneten bir akıl ve sistem olarak işlev görmektedir. İnsanlar bu kurumlar ile girmiş oldukları iletişim döngüsü içinde şekillenirler. 'Polis'i ilgilendirenler, insanların bir toprak üzerinde birlikte yaşamaları, mülkiyet ilişkileri, ürettikleri, pazarda mübadele ettikleri şeylerdir. İnsanların yaşama tarzıyla, maruz kaldıkları hastalıklar ve kazalarla da ilgilenir. "Tek kelimeyle 'polis'in gözetlediği yaşayan, faal ve üretken insandır. Turquet'in ifadeyiyle, 'polis'in hakiki nesnesi insandır" (Foucault, 2014: 116). Toplumun üremesi, çeşitlendirilmesi, fikirlerin çoğulluğu veya azlığı, her türlü farklılığın, çok sesliliğin ve başkalık durumlarının yaşama şansı 'polis' aygıtının elindedir. Gözetim bu elinde bulundurma eyleminin en temel aygıtlarından biri haline gelmektedir. Konusu, amacı ve nesnesi insan olan otoritenin insana ait olanı denetlemesi kaçınılmazdır. Genel olarak insan faaliyetlerinin alanı, şu dört kategoriye bölünebilir: Çalışma veya ekonomik üretim; cinsellik, aile, yani toplumun yeniden üretimi; dil, söz; oyunlar ve bayramlar gibi oyunsal faaliyetler (Foucault, 2011: 77-78).

Her ne kadar insan faaliyetleri bu dört alanla sınırlandırılabilirse bile dünya üzerinde bu kısıtlamalara uymayacak nitelikte, aykırı ve marjinal denilebilecek birçok birey bulunmaktadır. Bu kişiler esasen toplumsal yeniden üretim mekanizmalarının da dışında olan kişilerdir. Eylemsel boyutta olduğu gibi söylemsel anlamda da sıra dışı nitelikte isimler mevcuttur. Her ne kadar Foucault bu kişilere peygamberler ve şairleri örnek olarak verse de aktivistler, bilim insanları, 'hacker'lar ve söylem aktörleri de diğer örnekler şeklinde sıralanabilir. Snowden da bir söylem aktörüdür. Çünkü var olan normlara uymaz bunların söylemleri. "Dördüncü olarak bütün toplumlarda oyunlardan ve bayramlardan dışlanan kişiler vardır. Bazen dışlanan kişinin kendisi bayramın nesnesi olabilir. İbranilerdeki günah keçisi ayininde olduğu gibi" (Foucault, 2011: 77-78). Bu yönüyle topluma doğruyu söyleyen, gizliliği aktaran ya da sızdıran ve gözetimin karşısında duranlar da son derece marjinal bir konum sergilemektedirler. Çünkü yukarıda tanımlanan özelliklerin dışında kalmaktadırlar. Edward Snowden, çağımızın günah keçilerinden biri olmayı göze alarak söylemini gözetim aygıtlarının karşısında durarak inşa etmiştir. Bu yönüyle söylemi açıklamayı, toplumu gözetim ve denetimden çıkarmak biçiminde anlamakta ve uygulamaktadır.

Söylemin Kapatılması ve Açıklanması Savaşımında Edward Snowden

"Bu tip şeyler yapan bir toplumda yaşamak istemiyorum... Söylediğim her şeyin kayıt altına alındığı bir dünyada yaşamak istemiyorum. Bu benim destekleyebileceğim ya da altında yaşayacağım bir koşul değil." Edward Snowden (MacAskill, 2013)

Günümüzde toplumların karşı karşıya kalabileceği en yaygın örneklerden biri dijital söylemin mekanı olan internetin, kapatılma ve engellemelere maruz kalmasıdır. Basın için bunun adı sansür iken bir de sansürün görünmeyen biçimleri mevcuttur. Genel olarak internet üzerinden gerçekleşen üç tür engelle-

meden bahsedilebilir. Bunlar, IP, DNS ve *Proxy* kullanarak gerçekleştirilen URL engellemeleridir. Bunlardan IP ve UEL engellemeleri benzer teknikler olup en temelinde adresler üzerinden bir web sayfası engellemesidirler. DNS engelleme biraz farklıdır. Bu yolla web sayfalarının IP adresleri bulunamaz ve başka IP adreslerine yönlendirmeler yapılır. Daha teknik bir engelleme yöntemi de anahtar kelime engellemesidir. Burada engellenen bulunması istenmeyen bir takım yasaklı kelimelerdir. “Bir diğer yöntem İnternet arama hizmeti veren kurumların devletler ile işbirliğine girerek istenmeyen veya yasa dışı web sitelerinin arama sonuçlarında listelenmesini engellemesidir. Bu yöntem ile erişimin engellenmesi yerine web sitelerinin bulunmalarının zorlaştırılması hedeflenmektedir” (Köse ve Özen, 2010: 114).

Peki, burum karşısında bilgiyi yayanların yaptıkları eylemi ne olarak değerlendirmek gerekiyor. Biz çalışmamızda buna açıklama olarak adlandırdık. Türk Dil Kurumu, “açıklama” kavramını, “bir konuyu, bir sorunu ya da bir yazıyı ayrıntılarına değin gözden geçirerek anlatma, yorumlama ve çözümlenme işi. Bir tümcenin, bir koşuğun, bir yazının iyice anlaşılması için sözcüklerini, deyimlerini çağının özellikleri içinde yorumlayarak aydınlatma” (Açıklama, 2018) olarak tanımlıyor. Burada “çağının özellikleri içinde” ifadesine dikkat etmek gerekmektedir. Keza bu ifadeyi söylemin açıklanması olarak kabul edersek, içinde bulunulan çağın ayrı bir söyleminin varlığını da kabul etmiş olmaktadır. Peki, günümüz dijital söyleminin teknik olarak engellenmesi olarak okunacak temel gelişmelerin nedeni nedir? Castells çağımızda oluşacak olan ağların (iletişimin oluşturduğu dijital ağlar da bu ağlara örnektir) toplumsal çıkarlardan daha büyük bir toplumsal belirleyiciliği olduğunu dile getirir. Ona göre (Castells, 2005: 621):

(...) akışların iktidarı, iktidarın akışlarının önüne geçer. Ağda yer almak ya da almamak, her ağın diğerleri karşısındaki dinamikleri, toplumumuzda baskın olmanın ve değişimin başlıca kaynaklarıdır: bu yüzden de ağ toplumu dememiz yerinde olur bu topluma; sosyal morfolojinin sosyal eyleme üstün olmasının damgasını vurduğu bir toplumdur bu. Şeffaf olmayan bir iktidar için bu ağları kontrol altında tutabilmek hayattır. Çünkü yine ifade ettiğimiz gibi bilgi, bilginin yayılımı ve kapatılması iktidarın bir güç ve hâkimiyet göstergesidir.

Ancak dijital olandan önce dijital olmayan söylemin kapatılması ve engellenmesi sorunu gelmektedir. Artık bireyden önce toplumun ve genel olarak iktidara ait olmayan söylemin kapatılması söz konusudur. Foucault (2011: 106-107), günümüzde henüz anlam veremediği çok genel bir kapatılmanın hüküm sürmeye başladığından söz eder: “Nazi kamplarına benzer kamplar, bu yeni kapatılmanın kanlı, şiddetli, insanlık dışı biçimini gösterdiler. Yahudiler, eşcinseller, komünistler, Çingeneler, siyasi ajitatörler, işçiler, hepsi aynı kampa. Ve günümüzde, aynı şeyin daha gizli, daha örtülü bir biçimde, görünüşte bilimsel bir tarzda olduğu görülmektedir”. Ancak bu kapatılma her alanda olduğu gibi şekil itibarıyla değişiklik göstermekle birlikte söylem ve bilginin kapatılması boyutuyla tüm varlığı ile işlemektedir. Devlet sistem olarak hala en güçlü örgütlü aygıtken karşısında belki de hiç ummadığı alternatif bir güç

olan bir ağ toplumu ve dijital söylemin ürettiği dijital kültür oluşmaktadır (Castells, 2005: 623):

Ancak ağın morfolojisi, aynı zamanda, iktidar ilişkilerinin anlamlı bir biçimde yeniden örgütlenmesinin de kaynağında yer alır. Ağlar çok olduğundan, ağlar arasındaki iç işleyiş kuralları ile makaslar, toplumların şekillendirilmesinin, yönlendirilmesinin, yanlış yönlendirilmesinin başlıca kaynakları haline gelmişlerdir. Toplumsal evrim ile enformasyon teknolojilerinin uyumlu hale gelmesi, sosyal yapı çerçevesindeki etkinliklerin gerçekleştirilmesi için somut bir zemin hazırlamıştır. Ağlar halindeki bu somut zemin, baskın toplumsal süreçlere damgasını vurur, böylece toplumsal yapının kendisini şekillendirir.

Bu açıdan devletlerin iç işleyişi ve diplomatik etkinlikleri düşünüldüğünde Snowden'in yarattığı açıklama sonucu bu işleyişin merkezinde vatandaşlar olduğu görülmektedir. Dijital ağlarda oluşan muhalif söylemler ve 'hack' kültürünün yaygınlaşmasıyla iktidarın yayılmasını istemediği bilgilerin bile ağlar üzerinden hızlıca yayılması akışların gücünü istenmediği biçimde arttırmış ve kapatılmaların önünde engel oluşturmuştur. Max Kirchner ise Snowden'in durumunu Foucault'nun üzerinde durduğu *Parrhesia* kavramı açısından değerlendirmiştir. *Parrhesia* kavramı Foucault'nun Freud eleştirilerini ön plana alır. İlk olarak, *Parrhesia* kavramı belirli bir hakikati söyleme görevinin sonucu olarak bir eylemi amaçlar. İkinci olarak, bireyselden sürece doğru ontolojinin evrilmesi olarak düşünülebilir. Ve sonuç olarak, iktidara karşı doğruyu söylemek şeklinde bir olay olmaya başlar (Kirchner, 2014: 22). Bu bağlamda düşünüldüğünde Snowden, gerçeği üretmemiştir ama sadece onunla karşılaşmış ve onu açıklamıştır. Foucault'ya göre 'hakikat tarihin kendisidir'. Bu süreçte hakikatin keşfinden onun, onu açıklamaya doğru, Snowden hakikate bağlıdır ve onun tarafından inşa edilendir. Ancak eğer bir kişi Snowden'ı bu süreç boyunca hakikati üreten kişi olmasından ziyade inşa edilen bir özne olarak anlıyorsa, bir diğeri de olayı başlatandan ziyade onu açıklayan bir başlangıç noktası olarak kabul edebilir. Ontolojinin bireysellikten olaya doğru bu evrilmesi, doğruyu söyleyenin hakikati üreten koşullar tarafından üretildiğini düşünmemize önyak olur. Deleuze'e göre doğruyu söylemenin kendisi, bir etki olarak veya daha açık bir ifadeyle, olayın özneye ürettiği bir arzu, niyet olarak düşünülmelidir. Bu nedenle, eğer olayı özneyi eyleme zorlayan bir şey olarak düşünürsek, doğruyu söylemek anlamındaki muhbirlik gönülsüz bir eylem olarak anlaşılabilir. Bu yüzden Snowden Olayı, eylemlerini kontrol eden rasyonel bir bireysellik olmaktan çok ihtiyaçtan doğan bir eylem olarak ele alınmalıdır (Kirchner, 2014: 42-43).

Sonuç: Bir Kapatılma ve Açıklama Savaşımı

Diyalektik felsefeyi savunan ya da savunmayan birçok düşünürün, ortaya koydukları tezlerde birbirini etkileyen en az iki güç dengesinden bahsettikleri görülebilir. Tarihi ve bilimi anlamlandırırken de bu durumdan bahsedilebilir. Bazıları savaş ve barış dönemleri, kimi ezen ve ezilen sınıflar, kimi de iktisat ve

siyaset üzerinden düşünce sistemlerini geliştirdiler. Ancak bu durum daha çok resmi tarih açısından geçerlidir. Bir de tarihi alışılmış olanın dışında değerlendirilen ve yorumlayan düşünürler vardır. Örneğin Foucault, Eco ve Ricoeur bunlardan bazılarıdır. Bu isimler tarihi olguları farklı yorumlayan önemli düşünürlerdir. Tıpkı iletişim anlatılarında bahsedilen kameranın gördüğü alanın, olayın yaşandığı alanın tümünü yansıtamayacağı gibi resmi tarihin de tüm tarihsel olguları açıklayamayacağı bir gerçektir. Günümüzde siyaset, iktisat, tarih, arkeoloji ve antropoloji gibi pek çok sosyal bilimler alanında bilgi ve iktidar, "öteki"nin kimliği üzerinden kurulur. Bu nedenle özellikle sosyal bilimlerde bilimsel bilgi üretebilmenin yolu bu "öteki"yi iyi tanımak ve anlamlandırmaktan geçmektedir. Her anlamda bir öteki, her alanda yaratılabilir. Söylemin ve bilginin açıklanması ve kapatılması savaşımında merkezi iktidarlara ve bunun karşısında bulunan öteki'ye düşen rol açısından Edward Snowden Olayı iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Günümüz dijitalleşmesinin getirdiği bir dijital kültür, bunun dijital ortamlarda ürettiği söylem aracılığı ile bir akış ve bu akışın iktidarının, iktidarın bu mecralardaki akışının önüne geçebilme potansiyeli söz konusudur. Nitekim Snowden, Assange, Swartz gibi dijital söylemin bu açılımcıları, akışların oluşturduğu iktidara birer örnektir. Bir iddia zıddını doğurur. Şeffaf olmayan, toplumu ve bireyi ayırt etmeden gözetim altında tutan, tüm mahrem bilgi ve belgeye ulaşımını kapitalist-küresel pazarda sistemin lehine kullanan bir 'göz'den bahsetmek mümkünse, bu söylemi açılacak olan tepkisel bir güçten de bahsetmek mümkündür. Bir zamanların komplo teorileri olarak filmlere konu olmuş bir olgu, şimdi yaşamın tüm gerçekliğiyle ancak belgesel olabiliyor. Günümüzün dijitalleşmesinin getirdiği sonuçlardan birinin de *hack* kültürü olduğu söylenebilir. Gözetim altında tutulan bir insanlık ve şeffaflığın söz konusu olmadığı ulusal ve küresel bir sistemde bilgiyi açıklamanın yolu olarak görülen 'hacker'lık şimdiden bir kültür haline dönüşme yolunda ilerlemektedir. Öyle ki bu günlerde akademilerde bile saygın bilim insanları tarafından bunun eğitiminin verilmesi tartışılmaktadır. Aslında içinde yaşanılan dijital ağ toplumunda elektronik kültürün söylemlerini açıklayabilmek ve bu bağlamda söylem üretebilmek için gerekli bir yöntem olduğu kabul görmektedir. Diğer yandan Edward Snowden ya da benzer olaylar üzerinden bu eylemlerin birer sivil itaatsizlik örneği olup olmadığı da tartışılan bir başka konudur. Ancak benzer ve farklı yönlerinin olduğu görülmüştür. Sivil itaatsizliğin, yasaların ya da hükümet politikasının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu önünde icra edilen (aleni), şiddete dayanmayan, vicdani, ancak yasal olmayan politik bir eylem olarak düşündüğümüzde Snowden Olayı da kamusal olması, yasal olmaması, şiddete dayanmayan ve vicdani olması bakımından sivil itaatsizliğe benzerlik göstermektedir. Ancak Snowden bu eylemini gerçekleştirdiğinde bir resmi kurum çalışanıydı ve kendisinin ifadesi ile bile amacının hükümeti yıpratmak, değiştirmek değil insanları var olan sistemle ilgili bilgilendirmek olduğu görülmektedir. Doğrudan haksız ya da adaletsiz olarak görülen etkili bir hukuki uygulamayı önlemeyi amaçlamanın aksine sadece potansiyel olarak meşru ka-

bul edilecek bir direniş ve kamuoyunu aydınlatmayı hedeflediğinden bahsedilebilir.

Son olarak, bilginin iktidarın bir aracı olması yorumları üzerinden değerlendirme yapmak gerekmektedir. Aslında bu açıklama eylemlerini, iktidarın bilgiyi saklaması ve bir güç haline getirmesine karşı verilmiş bir mücadele olarak anlamak gerekir. Hesap vermekten kaçan neo-korporatist düzenin sirayet ettiği bir dünyada, bilginin komplo, yozlaşma, sömürü ve baskının aracı haline gelmesine karşı verilen meşru bir direniş. Çünkü demokratik ülkelerde bile söz konusu bilginin iktidarı olduğunda, otoriter eğilimlerin arttığını görmek ve söylemek mümkün hale geliyor. Bu bağlamlarda düşünüldüğünde, günümüz tüketici ağ toplumunun kültür endüstrisinin bilgi ve bilimi bile eğlence ve tüketimin nesnesi haline getirmesine karşı dijital ağlardaki (bilgi) akış iktidarının yarattığı iktidardan da yararlanılarak, bu tip eylemleri söylemin kapatılması ve açıklaması mücadelesi ve savaşımı olarak görmek gerekmektedir.

Kaynakça

- "Açıklama". (2018). *Türk Dil Kurumu*. <http://tdk.gov.tr/>. 26 Mayıs 2018.
- Arslan, B. (6 Ağustos 2014). Gözetim Toplumu. <http://barsarslann.tumblr.com/post/93946236240/gozetim-toplumu>. 4 Kasım 2018.
- BBC. (17 Ocak 2014). "Edward Snowden: Leaks that Exposed US Spy Programme". <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23123964>. 3 Haziran 2018.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi*. (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dolgun, U. (2003). "Gözetim Toplumu'nun Yükselişi: Enformasyon Toplumu'ndan Gözetim Toplumu'na". *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 1(3). <http://ybd.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Ybd/gozetim-toplumunun-yukselisi-enformasyon-toplumundan-gozetim-toplumuna-engl-2017-02-13-235.pdf>. 4 Kasım 2018
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden ve O. Akinhay, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____ (2011). *Büyük Kapatılma*. (I. Ergüden ve F. Keskin, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gidda, M. (21 Ağustos 2013). "Edward Snowden and the NSA Files – Timeline". *The Guardian* <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/23/edward-snowden-nsa-files-timeline>. 3 Haziran 2018.
- Kirchner, M. (2014). *Speaking Truth to Power: Theorising Edward Snowden's Whistleblowing Through Michel Foucault's Concepts of Parrhesia and The Event*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bristol: University of Bristol School of Geographical Sciences.

- Köse, G. ve Özen, K. (2010). "Internet'te Sansür Üzerine Bir Değerlendirme". *Bilgi Yönetiminde Teknolojik Yakınsama ve Sosyal Ağlar*. 2. 22-24.
- Lucas, G. R. (2014). "NSA Management Directive #424: Secrecy and Privacy in the Aftermath of Edward Snowden". *Ethics & International Affairs*. 28(1). 29-38.
- MacAskill, E. (10 Haziran 2013). "Interview, Edward Snowden, NSA Files Source: 'If They Want to Get You, in Time They Will'". *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/nsa-whistleblower-edward-snowden-why>. 21 Ekim 2018.
- Scheuerman, W. E. (2014). "Whistleblowing as Civil Disobedience: The Case of Edward Snowden". *Philosophy & Social Criticism*. 40(7). 609-628.
- Sezgin, F. (2014). "Edward Snowden Olayı'nın ABD-Rusya İlişkileri Üzerindeki Etkileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*. 1(1). http://www.researchgate.net/profile/Fatih_Sezgin/publication/272079191_Edward_Snowden_Olay%27nn_ABD-Rusya_likileri_zerindeki_Etkileri/links/54d9e3590cf2970e4e7d07d7.pdf. 22 Mayıs 2018.
- Türkiye Gazetesi*. (21 Kasım 2017). "Edward Snowden Kimdir? (Snowden Nerede, Prizma Nedir?)". <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/editorunsectikleri/521502.aspx>. 29 Mayıs 2018.
- Vattimo, G. (2012). *Şeffaf Toplum*. (Ü. H. Yolsal, çev.). İstanbul: Say Yayınları.

